

Ancient Wisdom, Modern World

Copyright © Gaden Phodrang Foundation of the Dalai Lama, 1999

Copyright © 2024 Editura For You

Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin Editurii For You.

Reproducerea integrală sau parțială,
sub orice formă, a textului din această carte este posibilă
numai cu acordul prealabil al Editurii For You.

Redactare: Iuliana Leonti

Design copertă: Răzvan Mera

Tehnoredactare: Stelian Bigan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Bstan-'dzin-rgya-mtsho, Dalai Lama XIV

Înțelepciune străveche pentru lumea modernă:

etică pentru noul mileniu / Dalai Lama; trad. din lb. engleză

de Ana-Maria Datcu. - București: For You, 2025

ISBN 978-606-639-737-7

I. Datcu, Ana-Maria (trad.)

DALAI LAMA

Înțelepciune străveche pentru lumea modernă

Etică pentru noul mileniu

Traducere din limba franceză
de Ana-Maria Datcu

Cuprins

Introducere și cuvinte de mulțumire / 5

Partea I: Fundamentele eticii

Capitolul 1 / Societatea modernă
și căutarea fericirii / 11

Capitolul 2 / Nicio magie, niciun mister / 27

Capitolul 3 / Originea dependentă
și natura realității / 44

Capitolul 4 / Redefinirea scopului / 58

Capitolul 5 / Emoția supremă / 74

Partea a II-a: Etica și individul

Capitolul 6 / Etica abținerii / 93

Capitolul 7 / Etica virtuții / 114

Capitolul 8 / Etica compasiunii / 136

Capitolul 9 / Etica și suferința / 146

Capitolul 10 / Nevoia de discernământ / 158

Partea a III-a: Etica și societatea

Capitolul 11 / Responsabilitatea universală / 175

Capitolul 12 / Niveluri de implicare / 187

Capitolul 13 / Responsabilități suplimentare / 193

Capitolul 14 / Pacea și dezarmarea / 216

Capitolul 15 / Rolul religiei
în societatea modernă / 234

Apel / 248

Capitolul 1

Societatea modernă și căutarea fericirii

Prin comparație cu alții, sunt un nou-venit în lumea modernă. Deși am fugit din patria mea încă din 1959 și deși viața mea de atunci ca refugiat în India m-a adus în contact mult mai strâns cu societatea contemporană, anii mei de formare au fost în mare parte rușiți de realitățile secolului XX. Acest lucru s-a datorat în parte numirii mele ca Dalai Lama: am devenit călugăr la o vârstă foarte fragedă. În plus, noi, tibetanii, am ales – în mod greșit, în opinia mea – să rămânem izolați în spațele lanțurilor muntoase înalte care separă țara noastră de restul lumii.

În prezent, însă, călătoresc foarte mult și, atât în țară, cât și în străinătate, am norocul să întâlnesc mereu oameni noi. Mai mult, persoane din toate categoriile sociale vin să mă vadă. Destul de mulți – în special aceia care fac efortul de a călători până în așezarea indiană de pe dealul Dharamsala, unde locuiesc în exil – sosesc în căutarea a ceva. Printre aceștia se numără oamenii care

au suferit foarte mult: unii și-au pierdut părinții și copiii, unii au prieteni sau rude care s-au sinucis, unii sunt bolnavi de cancer și de boli legate de SIDA. Bineînțeles, vin și compatrioți tibetani, cu propriile povești legate de greutate și suferințe. Din nefericire, mulți au așteptări nerealiste, presupunând că am puteri de vindecare sau că pot oferi un fel de binecuvântare. Dar eu sunt doar o ființă umană obișnuită. Cel mai bun lucru pe care îl pot face este să încerc să îi ajut împărțășind suferința lor.

Faptul că am întâlnit nenumărate persoane din întreaga lume și din toate categoriile sociale îmi amintește de asemănarea noastră fundamentală ca ființe umane. Într-adevăr, cu cât văd mai mult din lume, cu atât mai clar devine că, indiferent de situația noastră, indiferent dacă suntem bogați sau săraci, educați sau nu, de o anumită rasă, un anumit sex, o anumită religie sau alta, cu toții ne dorim să fim fericiți și să evităm suferința. Fiecare acțiune pe care o avem în vedere întreaga noastră viață – modul în care alegem să o trăim în contextul limitărilor impuse de circumstanțele noastre – poate fi considerată ca fiind răspunsul nostru la marea întrebare cu care ne confruntăm toți: „Cum să fiu fericit?”

În această mare căutare a fericirii suntem susținuți, mi se pare, de speranță. Știm, chiar dacă nu recunoaștem, că nu există nicio garanție a unei vieți mai bune și mai fericite decât cea pe care o ducem astăzi. După cum spune un vechi proverb tibetan: „Viața viitoare sau ziua de mâine – nu putem fi niciodată siguri care va veni prima.” Dar noi sperăm să continuăm să trăim. Sperăm

că, prin cutare sau cutare acțiune, putem aduce fericirea. Tot ceea ce facem nu numai ca indivizi, ci și la nivel de societate, poate fi văzut în termenii acestei aspirații fundamentale, împărțită de toate ființele umane. Dorința sau înclinația de a fi fericit și de a evita suferința nu cunoaște granițe. Se află în natura noastră. Ca atare, nu are nevoie de nicio justificare și este validată prin simplul fapt că ne dorim acest lucru în mod natural și corect.

Și, atât în țările bogate, cât și în cele sărace, tocmai acest lucru este ceea ce vedem. Peste tot, prin toate mijloacele imaginabile, oamenii se străduiesc să-și îmbunătățească viața. Cu toate acestea, în mod ciudat, impresia mea este că aceia care trăiesc în țările dezvoltate din punct de vedere material, cu toată industria lor, sunt într-un fel mai puțin satisfăcuți, mai puțin fericiți și, într-o anumită măsură, suferă mai mult decât aceia care trăiesc în țările mai puțin dezvoltate. Dacă îi comparăm pe cei bogați cu cei săraci, se pare adesea că aceia care nu au nimic sunt, de fapt, mai puțin neliniștiți, deși pot fi chinuți de dureri și suferințe fizice.

În ceea ce-i privește pe cei bogați, deși câțiva știu să-și folosească averea în mod inteligent – adică nu pentru viață luxoasă, ci împărțind-o cu cei nevoiași –, majoritatea nu o fac. Ei sunt atât de prinși în ideea de a dobândi și mai mult, încât nu mai fac loc pentru nimic altceva în viața lor. Absorbiți în această obsesie, ei pierd de fapt visul de fericire pe care bogăția ar fi trebuit să li-l ofere. Ca urmare, ei se simt constant chinuți, sfâși-ați între îndoiala cu privire la ceea ce se poate întâmpla

și speranța de a obține mai mult, chinuiți și de suferință mentală și emoțională – chiar dacă în exterior par că duc o viață cu totul reușită și confortabilă. Acest fenomen este sugerat și de prevalența îngrijorătoare a anxietății, nemulțumirii, frustrării, incertitudinii și depresiei în rândul populației din țările dezvoltate material. Mai mult, această suferință interioară este clar legată de o confuzie tot mai mare privind conținutul și fundamentele moralității.

Îmi amintesc adesea de acest paradox când merg în străinătate. Se întâmplă frecvent ca, atunci când ajung într-o țară nouă, la început totul să mi se pară foarte plăcut, foarte frumos. Toți aceia pe care îi întâlnesc sunt foarte prietenoși. Nu există nimic de care să te plângi. Dar apoi, zi de zi, pe măsură ce ascult, aud problemele oamenilor, preocupările și grijile lor. Sub suprafață, mulți se simt neliniștiți și nemulțumiți de viața lor. Ei experimentează sentimente de izolare; apoi urmează depresia. Rezultatul este atmosfera tulbure ce caracterizează atât de mult lumea dezvoltată.

La început, acest lucru m-a surprins. Deși nu mi-am imaginat niciodată că bogăția materială poate învinge de una singură suferința, privind la lumea dezvoltată din perspectiva Tibetului, o țară foarte săracă din punct de vedere material, trebuie să recunosc că am crezut cândva că bogăția ar fi contribuit mai mult la reducerea suferinței decât reușește de fapt. Mă așteptam ca, în condițiile în care greutățile fizice sunt mult reduse, așa cum sunt pentru majoritatea celor care trăiesc în țările

dezvoltate industrial, fericirea să fie mult mai ușor de atins decât pentru aceia care trăiesc în condiții mai severe. În schimb, progresele extraordinare ale științei și tehnologiei par să nu fi obținut mai mult decât o îmbunătățire cantitativă. În multe cazuri, progresul nu a însemnat aproape nimic mai mult decât un număr mai mare de case opulente în mai multe orașe, cu mai multe mașini care circulă între ele. Cu siguranță, s-au redus anumite tipuri de suferință, inclusiv incidența anumitor boli. Dar mi se pare că nu există o reducere generală.

Acestea fiind spuse, îmi amintesc foarte bine de o întâmplare petrecută într-una dintre primele mele călătorii în Occident. Eram oaspetele unei familii foarte bogate care locuia într-o casă mare și bine amenajată. Toată lumea era foarte fermecătoare și politicoasă. Existau servitori care se ocupau de toate nevoile fiecăruia și am început să mă gândesc că aici vedeam o dovadă pozitivă a faptului că bogăția poate fi o sursă de fericire. Gazdele mele aveau cu siguranță un aer de încredere relaxată. Dar când am văzut în baie, într-un dulap întredeschis, câteva flacoane de tranchilizante și somnifere, mi s-a reamintit cu putere că există adesea o mare diferență între aparențele exterioare și realitatea interioară.

Acest paradox prin care suferința interioară – sau psihologică și emoțională – este atât de des întâlnită în mijlocul bogăției materiale se observă ușor în mare parte din Occident. Este atât de răspândită, încât ne putem întreba dacă nu cumva există ceva în cultura occidentală care îi predispune pe oamenii care trăiesc acolo la astfel

de tipuri de suferință. Mă îndoiesc de acest lucru. Sunt implicați mulți factori. În mod clar, dezvoltarea materială în sine are un rol, dar și urbanizarea tot mai mare a societății moderne, unde concentrații mari de oameni trăiesc în imediata apropiere unii de alții.

În acest context, gândește-te că, în locul dependenței noastre unii de alții pentru sprijin, astăzi, ori de câte ori este posibil, avem tendința de a ne baza pe mașini și servicii. În timp ce în trecut fermierii își chemau toți membrii familiei pentru a-i ajuta la recoltare, astăzi ei pur și simplu îi telefonează unui antreprenor. Viața modernă este organizată astfel încât să necesite cât mai puțină dependență directă de ceilalți. Ambiția mai mult sau mai puțin universală pare a fi ca fiecare să dețină propria casă, propria mașină, propriul computer și așa mai departe, pentru a fi cât mai independent posibil.

Desigur, acest deziderat este natural și de înțeles. Autonomia tot mai mare de care se bucură oamenii ca urmare a progreselor din domeniul științei și tehnologiei are părțile sale bune. Astăzi, este posibil să fii mult mai independent de ceilalți decât oricând înainte. Dar, odată cu aceste evoluții, a apărut sentimentul că viitorul meu nu depinde de vecinul meu, ci mai degrabă de locul meu de muncă sau, cel mult, de angajatorul meu. Acest lucru, la rândul său, ne încurajează să presupunem că, întrucât ceilalți nu sunt importanți pentru fericirea mea, atunci nici fericirea lor nu este importantă pentru mine.

În opinia mea, am creat o societate în care oamenii lor le este din ce în ce mai greu să își arate unul altuia

afecțiunea de bază. În locul sentimentului de comunitate și de apartenență, pe care îl considerăm o caracteristică atât de liniștitoare a societăților mai puțin bogate (și în general rurale), găsim un grad ridicat de singurătate și alienare. În ciuda faptului că milioane de oameni trăiesc în imediată apropiere unii de alții, se pare că mulți oameni, în special printre cei în vârstă, nu au cu cine să vorbească în afară de animalele lor de companie. Societatea industrială modernă mi se pare adesea ca fiind ca o imensă mașină autopropulsată. În loc de ființe umane la conducere, fiecare individ este o componentă minusculă, ne semnificativă, care nu are altă alegere decât să se miște atunci când mașinăria se mișcă.

Toate acestea sunt agravate de retorica actuală a creșterii și dezvoltării economice, care întărește foarte mult tendința oamenilor spre competitivitate și invidie. Iar odată cu aceasta apare și nevoia percepută de a păstra aparențele – ea însăși o sursă majoră de probleme, tensiune și nefericire. Însă suferința psihologică și emoțională pe care o găsim atât de răspândită în Occident este mai puțin probabil să reflecte un neajuns cultural cât o tendință umană de bază.

Am observat forme similare de suferință interioară și în afara Occidentului. În unele părți din Asia de Sud-Est se poate observa că, pe măsură ce prosperitatea a crescut, sistemele de credință tradiționale au început să-și piardă influența asupra oamenilor și remarcăm manifestări de neliniște în linii mari similare celor constatate în Occident. Acest fenomen sugerează că potențialul

există în noi toți și, la fel cum boala fizică reflectă mediul în care survine, la fel se întâmplă și cu suferința psihologică și emoțională: aceasta apare în contextul unor circumstanțe particulare. Astfel, în țările sudice, nedezvoltate sau din „Lumea a treia“ găsim afecțiuni limitate în general la această parte a lumii, precum acelea cauzate de condiții sanitare precare. În schimb, în societățile industriale urbane vedem că bolile se manifestă în moduri concordante cu acel mediu. Astfel, în loc de boli transmise prin apă, găsim boli legate de stres. Așadar, avem motive puternice pentru a presupune o legătură între accentul disproporționat pe care îl punem pe progresul extern și nefericirea, anxietatea și lipsa de mulțumire din societatea modernă.

Pare o evaluare foarte sumbră... Dar, dacă nu recunoaștem amploarea și caracterul problemelor noastre, nu vom putea nici măcar să începem să le depășim. În mod clar, un motiv important pentru devotamentul societății moderne față de progresul material este chiar succesul științei și tehnologiei. Or, lucrul minunat la aceste forme de efort uman este că aduc satisfacție imediată. Ele sunt diferite de rugăciune, ale cărei rezultate sunt, în cea mai mare parte, invizibile – dacă într-adevăr rugăciunea funcționează. Iar noi suntem impresionați de rezultate. Ce poate fi mai normal?

Din păcate, această devoțiune ne încurajează să presupunem despre cheile fericirii că ar consta în bunăstarea materială, pe de o parte, și în puterea conferită de cunoaștere, pe de altă parte. Și, deși este evident (pentru

oricine se gândește la acest lucru cu maturitate) că prima nu ne poate aduce fericirea prin ea însăși, este poate mai puțin evident că nici cea de-a doua nu o poate face.

Dar adevărul e că numai cunoașterea de una singură nu poate oferi fericirea ce izvorăște din dezvoltarea interioară, fericirea care nu depinde de factori externi. Deși cunoașterea noastră foarte detaliată și specifică a fenomenelor exterioare este o realizare imensă, nevoia de a reduce, de a rezuma cantitatea de informații, departe de a ne aduce fericirea, poate fi de fapt periculoasă. Ne face să pierdem contactul cu realitatea mai largă a experienței umane și, în special, să trecem cu vederea dependența noastră de ceilalți.

Trebuie să observăm și ce se întâmplă când ne bazăm prea mult pe realizările externe ale științei. De exemplu, pe măsură ce influența religiei scade, există o confuzie tot mai mare în ceea ce privește problema modului în care trebuie să ne comportăm cel mai bine în viață. În trecut, religia și etica erau strâns legate între ele. Acum, mulți oameni, crezând că știința a „infirmat“ religia, fac presupunerea suplimentară că, deoarece se pare că nu există nicio dovadă definitivă a vreunei autorități spirituale, moralitatea însăși trebuie să fie o chestiune de preferințe individuale. Și, în timp ce în trecut oamenii de știință și filosofi simțeau nevoia presantă de a găsi baze solide pe care să stabilească legi imuabile și adevăruri absolute, în zilele noastre acest tip de cercetare este considerat inutil. Ca urmare, asistăm la o răsturnare completă, îndreptându-ne spre extrema opusă, unde, în

cele din urmă, nimic nu mai există, unde realitatea însăși este pusă sub semnul întrebării. Acest lucru nu poate duce decât la haos.

Spunând acest lucru, nu vreau să critic activitatea științifică. Am învățat foarte multe din întâlnirile mele cu oamenii de știință și nu văd niciun obstacol în a intra în dialog cu ei, chiar și atunci când perspectiva lor este una de materialism radical. De când mă știu am fost fascinat de intuițiile științei. Când eram copil, a existat o perioadă în care eram mai degrabă interesat să învăț despre mecanica unui vechi proiector de film pe care l-am găsit în depozitele reședinței de vară a lui Dalai Lama decât de studiile mele religioase și școlare. Îngrijorarea mea ține mai degrabă de faptul că suntem predispuși să trecem cu vederea limitele științei. Înlocuind religia ca sursă finală de cunoaștere în opinia populară, știința începe să semene un pic ea însăși cu o religie.

Odată cu această tendință, apare pericolul ca unii dintre adepții științei să aibă o credință oarbă în principiile sale și, ca urmare, să fie intoleranți față de opiniile alternative. Faptul că această suplinire a religiei a avut loc nu este totuși surprinzător, având în vedere realizările extraordinare ale științei. Cine nu este impresionat de capacitatea noastră de a trimite oameni pe Lună? Dar dacă, de exemplu, am merge la un fizician și i-am spune „Mă confrunt cu o dilemă morală, ce ar trebui să fac?“, acesta nu poate decât să clatine din cap și să ne sugereze să căutăm răspunsul în altă parte.

În general, în această privință oamenii de știință nu se află într-o poziție mai bună decât avocații. Pentru că, deși atât știința, cât și legea ne ajută să prevedem consecințele probabile ale acțiunilor noastre, niciuna dintre ele nu ne poate spune cum ar trebui să acționăm din punct de vedere moral. Mai mult, trebuie să recunoaștem limitele cercetării științifice în sine. De exemplu, deși suntem conștienți de milenii de conștiința umană și deși aceasta a fost subiectul unor investigații de-a lungul istoriei, oamenii de știință, în ciuda eforturilor depuse, încă nu înțeleg ce este de fapt, nici de ce există, cum funcționează și care este natura sa esențială. Știința nu ne poate spune nici care este cauza substanțială a conștiinței și nici care sunt efectele sale.

Desigur, conștiința face parte din acea categorie de fenomene fără formă, substanță sau culoare. Ea nu poate fi investigată prin mijloace externe. Dar aceasta nu înseamnă că astfel de lucruri nu există, ci doar că știința nu le poate cuprinde.

Ar trebui, prin urmare, să abandonăm cercetarea științifică pe motiv că aceasta ne-a dezamăgit? Evident că nu. Nici nu vreau să sugerez că obiectivul prosperității pentru toți nu este valid. Din cauza naturii noastre, experiența corporală și fizică joacă un rol dominant în viața noastră. Realizările științei și tehnologiei reflectă clar dorința noastră de a obține o existență mai bună și mai confortabilă – un lucru foarte bun. Cine ar putea să nu aplaude multe dintre progresele medicinei moderne?